



Shahid Bahonar
University of Kerman

The Condition for the Possibility of Reviving Iranian Civilization in the view of Dr. Mahmoud Afshar Yazdi

Zahra Taheri¹ , Hossein Abadian², Mohsen Bahramnejad³

¹. PhD Student, History of Islamic Iran. Imam Khomeini International University, E-mail: Zahra.taheri68@yahoo.com

². Professor of History in faculty of Humanities in Imam Khomeini International University, E-mail: hoabadian@yahoo.com

³. Associate Professor in Imam Khomeini International University, E-mail: bahramnejad1345@yahoo.com

Article Info	ABSTRACT
<p>Article type: <i>Research Article</i></p> <p>Article history: Received: <i>11 Jan 2021</i> Revised: <i>14 Feb 2021</i> Accepted: <i>15 August 2022</i> Published online: <i>7 September 2022</i></p> <p>Keywords: <i>Afshar,</i> <i>Iranian Civilization,</i> <i>Identity,</i> <i>National Unity,</i> <i>Reza Shah Period.</i></p>	<p>The years between the First World War until the change of the monarchy in 1925 is one of the most important periods in the contemporary history of Iran. During this period, some intellectuals thought what should be done to preserve Iran and revive its civilized heritage? Successive political, economic, social, cultural, and military crises were the most important distinguishing features of this period from the past history. In every way the country was in danger, governments were falling one after another, the economy has been bankrupted, and the great powers had taken control of important parts of the country. Some thinkers promoted nationalist ideologies, many others promoted Archaism, others believed of reliance on Russia and Britain, and others saw the solution by emphasizing the historical and civilizational components of Iran; all of them suggested a way to save the country. One of these people was Dr. Mahmoud Afshar. So, the main question of this research is what was Afshar's solution to revive the Iranian civilization? This article discusses Afshar's views based on descriptive-analytical according to the Morgenthau's theory on power, and shows that Afshar offered a more reasonable solution based on the historical foundations and social realities of the country. The results of the research show that Dr. Mahmoud Afshar, unlike the second generation of intellectuals of the constitutional period, did not ignore the traditional facts of the country for establishing the Iranian Civilization. He considered power as a criterion for the revival of Iranian civilization, but he defined this power according to the cultural and religious components of the country and not based on teachings like Archaism or Arianism that had nothing to do with Iranian history.</p>

Cite this article: Taheri, Zahra. Abadian, Hossein. Bahramnejad, Mohsen (2022). **The Condition for the Possibility of Reviving Iranian Civilization in the view of Dr. Mahmoud Afshar Yazdi**, Iranian Civilization Research, 4(1) 22-36.

© The Author(s).

Publisher: Shahid Bahonar University of Kerman.

DOI: <http://doi.org/10.22103/JIC.2022.19710.1096>



English Extended Abstract

1. Introduction

Right after the establishment of the constitutional system in Iran, some widespread crises happened in the country. Which were unique in their kind. During the said period, several different schools of thought offered proposals for Iran's way out of the crisis. It was at this time that other intellectuals appeared and did not like any of the above-mentioned proposals, but with a real analysis of the developments in Iran's history, they came to the conclusion that, firstly, ignoring the Islamic heritage of Iran's history for planning the country's future is impossible and fundamentally unreasonable. According to this opinion, the formal separation of Iran's history before and after Islam, will add fuel to the intellectual and social crises, because in an important part of its history, the Iran of the Islamic period is a continuation of the previous period. In addition to the fact that this period had pillars that were glorified by their revival. And the greatness of the country will be realized. Therefore, any planning for the revival of Iran's civilizational heritage is closely related to the knowledge of these civilizational elements. One of the thinkers was Dr. Mahmoud Afshar Yazdi, who pondered the mentioned thought since 1923.

2. Research Methodology:

The current research is based on library studies and descriptive–analytical method. In this regard, Dr. Mahmoud Afshar's views have been quoted and described, and then these views have been evaluated based on a theory about the category of unity and national identity.

3. Discussion

Afshar believed that the revival of Iran's civilizational heritage is possible and is based on the country's geography, history, customs and official religion. In fact, these four pillars, which form the foundation of Iran's national identity and unity, are considered a ground for the revival of Iranian civilization. Therefore, in response to the question, what is the foundation of national unity of Iran? Afshar answered the geography, common history, and social customs of Iranians that distinguish them from others, and of course the Shia religion, which is an important pillar of the country's national unity in the Safavid era and later. Another question was, what is the condition for the revival of Iranian civilization with the description of the four pillars? Afshar believed that Persian language, national economy, powerful central government and compulsory education are the most important possibilities of Iran to revive this civilization. Therefore, the present article tries to examine the mentioned topics as much as possible by relying on the upcoming magazine.

4. Results

Dr. Mahmoud Afshar Yazdi had a special place among his contemporaries and especially among the second generation of Iranian intellectuals of the constitutional era. In the period, due to the chaos caused by the occupation of the country in the First World War and later, some intellectuals either believed in aligning with the interests of Russia and England or imitated models such as Nazi Germany and Mussolini's Italy. He tried to introduce the main pillars of Iranian identity and secondly, by relying on these pillars, put the country's way out of deadlocks and the revival of Iran's civilization at the top of the agenda. He remained loyal to the constitutional heritage, never satisfied with the autocratic monarchy of an individual, and instead of the authority of the constitutional system, he put the constitutional system at the forefront of his content.

English Extended Abstract

Afshar considered the condition for the revival of Iranian civilization to be the introduction of the Iranian identity. An identity that was based on common history and geography, specific customs and traditions of Iranians, and of course, the Shiite religion. He believed that Iran can be freed from its successive crises by relying on these components and provide the basis for a new civilization. It is true that he defended the powerful central government, but he meant the authority of establishing the rule of law and not the system of individual monarchy. Although he supported the role of the army in establishing the authority of the central government, he emphasized a lot on categories such as culture, education, and above all, the national economy.



پژوهشنامه تمدن ایرانی

شماره الکترونیکی: ۲۸۲۱-۰۸۶۷

شرط امکان احیای تمدن ایرانی در دیدگاه دکتر محمود افشار یزدی

زهرا طاهری^۱، حسین آبادیان^۲، محسن بهرام‌نژاد^۳

^۱ دانشجوی دکتری تاریخ ایران بعد از اسلام دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره) قزوین (نویسنده مسئول). رایانامه: Zahra.taheri68@yahoo.com

^۲ استاد گروه تاریخ دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره) قزوین رایانامه: hoabadian@yahoo.com

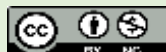
^۳ دانشیار گروه تاریخ دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره) قزوین رایانامه: bahramnejad1345@yahoo.com

اطلاعات مقاله	چکیده
<p>نوع مقاله: مقاله پژوهشی</p> <p>تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۶/۱۲</p> <p>تاریخ بازنگری: ۱۴۰۰/۰۸/۲۵</p> <p>تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۴/۱۵</p> <p>تاریخ انتشار: ۱۴۰۱/۰۶/۲۵</p> <p>کلیدواژه‌ها: افشار، تمدن ایرانی، هویت، وحدت ملی، دوره رضاشاه</p>	<p>مقطع زمانی جنگ اول جهانی تا دوره تغییر سلطنت در سال ۱۳۰۴ ش. یکی از مهمترین ادوار تاریخ معاصر ایران به شمار می‌رود، در این دوره برخی روشنفکران به این موضوع می‌اندیشیدند که برای حفظ ایران و احیای میراث تمدنی آن چه باید کرد؟ بحران‌های متوالی سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و نظامی مهمترین وجه تمایز این دوره با ادوار پیش از این تاریخ بود. کشور از هر نظر در مخاطره بود، دولت‌ها یکی بعد از دیگری سقوط می‌کردند، اقتصاد کشور به فلاکت افتاده بود و قدرت‌های بزرگ بخشهایی مهم از کشور را تحت تسلط خود گرفته بودند. عده‌ای ایدئولوژی‌های ناسیونالیستی را ترویج می‌کردند، گروهی مروج باستان گرایی بودند، برخی دیگر اتکاء به روس و انگلیس را راهگشا می‌دیدند و عده‌ای دیگر با تأکید بر مؤلفه‌های تاریخی و تمدنی ایران، راه‌حلهایی برای برون رفت از بن بست، پیشنهاد می‌کردند. یکی از این افراد دکتر محمود افشار بود. پرسش اصلی مقاله حاضر این است که راه حل افشار برای احیای تمدن ایران چه بود؟ مقاله حاضر بر اساس روش توصیفی تحلیلی و بر اساس نظریه مورگنتا دیدگاه‌های افشار را مورد بحث و بررسی قرار می‌دهد نتایج تحقیق نشان می‌دهد که او بر اساس مبانی تاریخی و واقعیات اجتماعی کشور، راه حلی ویژه ارائه می‌نمود. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که دکتر محمود افشار برخلاف نسل دوم روشنفکران دوره مشروطه، واقعیات تاریخی و سنن موجود کشور را نادیده نمی‌گرفت. او قدرت را ضابطه احیای تمدن ایرانی می‌دانست، اما این قدرت را با توجه به مؤلفه‌های فرهنگی و دینی کشور تعریف می‌کرد و نه بر اساس آموزه‌های مثل باستان گرایی و یا اندیشه‌های آریایی گرایی که به واقعیات تاریخ ایران ارتباطی نداشتند اما توسط برخی روشنفکران این زمان ترویج می‌گردیدند.</p>

استناد: طاهری، زهرا؛ آبادیان، حسین؛ بهرام‌نژاد، محسن (۱۴۰۱). شرط امکان احیای تمدن ایرانی در دیدگاه دکتر محمود افشار یزدی، ۴ (۱)، ۳۶-۲۲.

ناشر: دانشگاه شهید باهنر کرمان. © نویسندگان.

DOI: <http://doi.org/10.22103/JIC.2022.19710.1096>



۱. مقدمه

درست بعد از استقرار نظام مشروطه در ایران، برخی بحران‌های فراگیر در کشور اتفاق افتاد که در نوع خود بی نظیر بود. با توجه به اینکه هیچ سابقه‌ای از حکومت قانون در کشور وجود نداشت، هرکس مشروطه را مطابق میل و سلیقه شخصی و گروهی خویش تفسیر می‌کرد. احزاب سیاسی در چارچوب منافع و مصالح و اختلافات حزبی خود، از مهم‌ترین عوامل بحران به شمار می‌رفتند. ایلات و عشایر از چهارگوشه کشور سر برآوردند، هرکدام از آنها با به دست گرفتن اسلحه و به بهانه مشروطه و استبداد، نظم و امنیت عمومی کشور را آماج تهدید قرار می‌دادند. درست در چنین وضعیتی بود که بحران‌های اجتماعی مثل دزدی و راهزنی، معضلات اقتصادی مثل قحطی، گرفتاری‌های بهداشتی مثل وبا و طاعون، مشکلات نظامی مثل هجوم قدرت‌های بزرگ به کشور و از همه بالاتر گرایش‌های گریز از مرکز آینده‌ای نامعلوم برای کشور رقم می‌زد.

در دوره مورد بحث چند جریان فکری متمایز از هم برای برون رفت ایران از بحرانها، پیشنهادهایی ارائه میدادند: برخی استقرار یک دیکتاتوری نظامی را بهترین برنامه برای آینده کشور می‌دیدند، گروهی دیگر با رویکردی نژادگرایانه به تفسیر تحولات تاریخ ایران پیش از اسلام روی آوردند، عده‌ای دیگر به این نتیجه رسیدند که راهی جز اتکاء بیش از پیش به تعدادی از قدرتهای اروپایی وجود ندارد؛ همه این راه‌حلها بدون در نظر گرفتن واقعیات تاریخی ایران مطرح می‌شدند. اما درست در همین زمان بود که روشنفکرانی دیگر ظهور کردند و هیچ‌کدام از پیشنهادهای یادشده را نپسندیدند، بلکه با تحلیلی واقعی از تحولات تاریخ ایران به این نتیجه رسیدند که اولاً نادیده گرفتن میراث اسلامی تاریخ ایران، برای برنامه‌ریزی آینده کشور، ناممکن و اساساً غیرمعقول است. طبق این نظر جداکردن صوری تاریخ ایران پیش و بعد از اسلام، بحرانی بر بحرانهای فکری و اجتماعی خواهد افزود، زیرا ایران دوره اسلامی در بخش مهمی از تاریخ خود، استمرار دوره پیشین است، مضافاً اینکه این دوره ارکانی داشته است که با احیای آنها مجد و عظمت کشور قابل تحقق خواهد بود. پس هرگونه برنامه ریزی برای احیای میراث تمدنی ایران، با شناخت این عناصر تمدنی ارتباط نزدیک دارد. یکی از این افراد دکتر محمود افشار یزدی بود که از سال ۱۳۰۲ اندیشه یادشده را مورد تأمل قرار داد.

۱-۱- بیان مسأله

افشار بر این باور بود که احیای میراث تمدنی ایران بر اساس جغرافیا، تاریخ، آداب و رسوم و مذهب رسمی کشور، ممکن و میسر است. به واقع این ارکان چهارگانه که بنیاد هویت و وحدت ملی ایران را شکل می‌دهند، زمینه‌ای برای احیای تمدن ایرانی به شمار می‌روند. بنابراین در برابر این پرسش که بنیاد وحدت ملی ایران چیست؟ افشار پاسخ می‌داد جغرافیا، تاریخ مشترک، آداب و رسوم اجتماعی ایرانیان که آنها را از دیگران متمایز می‌کند و البته مذهب شیعه که رکن مهم وحدت ملی کشور در دوره‌های تمدنی صفویه به بعد است. پرسش دیگر این بود که با وصف ارکان چهارگانه، شرط احیای تمدن ایرانی چیست؟ افشار معتقد بود زبان فارسی، اقتصاد ملی، دولت مقتدر مرکزی و آموزش و پرورش اجباری مهم‌ترین امکان‌های ایران برای احیای این تمدن هستند. بنابراین مقاله حاضر تلاش می‌کند با اتکاء به مجله آینده، مباحث مزبور را تا سرحد امکان مورد بررسی قرار دهد.

در این زمینه به دیدگاه‌های یکی از متفکران معاصر یعنی هانس یواخیم مورگنتا اشاره می‌شود که معتقد است بنیاد وحدت ملی هر کشور مبتنی است بر واقع‌گرائی در عرصه سیاست، این واقع‌گرائی همیشه منافع و مصالح ملی کشور را در مناسبات بین‌المللی و داخلی مورد توجه قرار می‌دهد با این مبنا مقاله حاضر تلاش دارد واقعیات تاریخ تمدن ایرانی را بر اساس دیدگاه‌های افشار مورد بحث قرار دهد و نشان دهد که چگونه مؤلفه‌های برپادارنده هویت ملی ایران می‌تواند قدرت لازم برای صیانت از منافع ملی و استقرار تمدن ایرانی را فراهم آورد.

۲-۱- پیشینه پژوهش

درباره دکتر محمود افشار یزدی مقالاتی چند نوشته شده‌اند. به طور مثال می‌توان از مقاله «چگونگی بازتاب اندیشه نوسازی در مجله آینده ۱۳۰۶-۱۳۰۴» یاد کرد. همانطور که از عنوان مقاله پیداست، این مقاله به مقوله نوسازی کشور از دید افشار اختصاص دارد و به موضوع شرط امکان احیای تمدن ایرانی پرداخته است. این مقاله در فصلنامه مسکویه شماره ۱۷ و تابستان سال ۱۳۹۰ منتشر شده است. مقاله دیگر با عنوان «بررسی مقایسه‌ای هویت ملی از دیدگاه محمود افشار و رشید یاسمی» است که در فصلنامه مطالعات ملی شماره ۱۵ و تاریخ ۱۳۸۲ منتشر شده، این مقاله هم به موضوع مربوط به پژوهش حاضر ارتباطی مستقیم ندارد. به عبارتی در این مقاله بر مسئله هویت ملی تأکید شده و پیوند آن با موضوع تمدن ایرانی برجسته نیست. ضمن اینکه مقاله یادشده نوعی بررسی تطبیقی درباره دیدگاه‌های افشار و رشید یاسمی در ارتباط با هویت ملی است. پایان نامه کارشناسی ارشد با عنوان «زندگانی و اندیشه‌های محمود افشار یزدی» که در سال ۱۳۹۰ تدوین شده، عموماً به زندگی وی اختصاص دارد و اساساً مقوله شرط احیای تمدن ایرانی با اتکاء به وحدت ملی و هویت جمعی ایرانیان را مورد توجه قرار نداده است. همچنین در کتاب «نامواره دکتر محمود افشار» که توسط بنیاد موقوفات افشار و به سال ۱۳۶۴ منتشر گردیده، در این باره بحثی مطرح ننموده است. از همه اینها مهمتر هیچ کدام از منابعی که تاکنون منتشر شده اند، الگوی دیدگاه‌های جدید و مثلاً مورگنتا را در تحلیل اندیشه‌های دکتر محمود افشار بررسی نکرده اند. بنابراین موضوع و مضمون اصلی مقاله حاضر، به شکلی نوآورانه ارائه گردیده است.

۳-۱- ضرورت و اهمیت تحقیق

با اینکه در مورد دیدگاه‌های دکتر محمود افشار مطالب زیادی منتشر شده‌اند، لیکن نظریات او درباره امکان احیای تمدن ایرانی با توجه به دستاوردهای جدید پژوهشی مورد توجه قرار نگرفته است. مقاله حاضر تلاش می‌کند تا با توجه به نوشته‌های خود او شروط این موضوع را مورد بحث و بررسی قرار دهد. نظر به اینکه درباره مؤلفه‌های تمدن ایرانی دیدگاه‌های گوناگونی وجود دارد، ضروری است تا نظریات یکی از تأثیرگذارترین روشنفکران تاریخ معاصر ایران مورد توجه مجدد قرار گیرد و وجوه اشتراک و افتراق این نظریات با دیگران به بحث گذاشته شود.

۴-۱- روش تحقیق

پژوهش حاضر بر اساس مطالعات کتابخانه‌ای و روش توصیفی-تحلیلی انجام گرفته است. در این راستا ابتدا دیدگاه‌های دکتر محمود افشار نقل شده و به عبارتی شرح داده شده‌اند و سپس این دیدگاهها بر اساس نظریه‌ای در باره مقوله وحدت و هویت ملی، مورد ارزیابی واقع شده‌اند.

۲- تعاریف و مفاهیم

۲-۱- هویت ملی

در این مقاله بارها از مفهومی به نام هویت ملی یادشده، زیرا بنای تمدن‌ها بر این تعریف استوار است، هرچند لزوماً در نشریه آینده از این مفهوم استفاده نشده است. بر اساس نظریات برخی متفکرین هویت امری اجتماعی است، پس هر فرد و گروهی در ارتباط با دیگری است که به هویت خویش واقف می‌شود. (آشوری، ۱۳۸۸: ۹۹-۹۸) در همین ارتباط هویت جمعی از طریق عضویت افراد در گروه‌های مختلف اجتماعی کسب می‌شود، هویت جمعی در فرایندی از اجتماعی شدن^۱ و

۱. Socialization.

فرهنگ پذیری^۱ میسر است. با هر تغییر و تحول اجتماعی و فرهنگی است که هویت جمعی هم تغییر پیدا می‌کند. (عبداللهمی، ۱۳۷۵/۱: ۶۴-۶۳) افراد و اجتماعات کوچک از راه برخی ویژگی‌های عام و مشترک عضو جامعه‌ای بزرگتر می‌شوند و از این طریق هویت جمعی شکل می‌گیرد. نمادهای ملی، آداب و رسوم، زبان، تاریخ و تمدن مشترک، از مؤلفه‌های برجسته این هویت جمعی هستند. (یوسفی، ۱۳۷۲: ۱۷) با این تعاریف هویت ملی ایرانی مجموعه‌ای از عناصر و تعلقات جمعی به شمار می‌رود که از نسلی به نسل دیگر منتقل می‌شوند، لزوماً ثابت و منجمد نیستند و در هر نسل و سلسله‌ای می‌توانند با دوره قبل از خود تفاوت‌هایی داشته باشند، لیکن مبانی آن یکسان است، این مبانی است که باعث تمایز ایرانی از غیرایرانی می‌شود. بنابراین عناصر تمدنی هر قوم مبتنی بر تعریفی از هویت ملی است، هویتی که سیال است و به همین دلیل مؤلفه‌های ایجاد تمدن‌ها در همه ادوار تاریخ، لزوماً یکی نیستند و تابعی از شرایط زمان هستند.

۲-۲. وحدت ملی

مفهوم دیگری که به تلویح یا تصریح در نشریه آینده قابل مشاهده بود، مفهوم وحدت ملی است. مثل مورد هویت ملی، برجسته کردن مفهوم وحدت ملی، محصول فروپاشی ساختارهای اجتماعی کشور از جنگ اول جهانی تا زمان انتشار نشریه آینده بود. وحدت یا انسجام ملی به این معنی نیست که همه احاد ملت به شکلی واحد بیندیشند و یا عمل نمایند، بلکه مراد اتحاد و همبستگی و حس مسئولیت مشترک حول مصالح ملی است. منافع یا مصالح ملی اهدافی است که دولت مدرن برای صیانت از آنها در عرصه داخلی و بین‌المللی در پیش می‌گیرد. منافع ملی یا حیاتی اند که به موجودیت یک دولت یا ملت ارتباط دارند و قابل مذاکره نیستند، یا مهم هستند که دولت به هر شکلی برای صیانت از آنها تلاش می‌کند و یا اینکه حاشیه‌ای تلقی می‌شوند. منافع ملی حاشیه‌ای که قابل چشم‌پوشی هستند، برای افزایش قدرت چانه زنی دولت‌ها کاربرد دارند. به دید نظریه پردازان منافع ملی مثل مورگنتا^۲ (۱۹۸۰-۱۹۰۴)، بین قدرت و حفظ منافع ملی ارتباطی نزدیک برقرار است. همچنین منافع ملی با امور واقع سروکار دارد و نه با پدیده‌های آرمانی. (نک: *Morgenthau, 1967* و *Wong, 2000*) مقاله حاضر تلاش دارد تا دیدگاه‌های محمود افشار را با این نظریه مورد بررسی قرار دهد.

۳- مختصری از زندگی دکتر محمود افشار

محمود افشار در سال ۱۲۷۲ ش. در یزد به دنیا آمد. (خاضع، ۱۳۴۱: ۳۶۴) پدر او محمدصادق از تجار مهم کشور بود. سیزده ساله بود که مادرش را از دست داد، پدرش که آن زمان در یزد مقیم بود، فرزند را به برادرش محمدتقی سپرد که در بمبئی زندگی می‌کرد، پس او تحصیلات مقدماتی را در این شهر سپری کرد. افشار بعد از سه سال به یزد برگشت، لیکن برای ادامه تحصیل به تهران رفت و تا پایان دوره متوسطه در این شهر ماند. سپس وارد مدرسه علوم سیاسی شد، در نوزده سالگی برای ادامه تحصیلات به سوئیس رفت، تحصیلات دانشگاهی افشار در شهر لوزان انجام شد. (فتوحی یزدی، ۱۳۷۳: ۲۴۶) او هفت سال در این شهر اقامت داشت و مدرک دکتری دریافت کرد، عنوان رساله دکتری او «سیاست اروپا در ایران» بود. در این دوره به دلیل تعلقات سیاسی خاص خویش، افشار با روزنامه‌هایی مثل تجدد، شفق سرخ و ایران همکاری می‌کرد. (برقی، ۱۳۷۳: ۳۱۲) این دوره مقارن بود با ایامی که نسلی جدید از روشنفکران با هدف برچیدن سلطنت قاجار فعالیت می‌کردند، برخی از این افراد مثل دکتر علی اکبر سیاسی، حسن مشرف نفیسی، اسماعیل مرآت و البته افشار در باشگاهی به نام «ایران جوان» جمع می‌شدند و می‌خواستند جوانانی تحصیلکرده را دور هم گردآورند. (اسنادی از مطبوعات...، ۱۳۸۰: ۳۱-۳۲۹) افشار پیشتر با علی اکبرخان داور که او هم مثل او در سوئیس تحصیل می‌کرد، آشنا شده بود.

^۱. Acculturation.

^۲. Hans J. Morgenthau

به سال ۱۳۰۲ ش. در زمانی که علی اکبرخان داور وزیر تجارت و فوائد عامه بود، افشار به ریاست مدرسه تجارت برگزیده شد. (گفتار ادبی، ۱۳۵۳: ۵۱۱) در سال ۱۳۰۴ ش. مجله آینده را منتشر کرد، هدف اصلی انتشار این نشریه تبیین عناصری از فرهنگ و تمدن ایرانی با تأکید بر ضرورت گسترش زبان فارسی به مثابه رکن مهم وحدت ملی ایران بود. بر اساس نوشته‌های خود افشار، نام نشریه او برگرفته از آموزه ای از بلز پاسکال^۱ (۱۶۶۲-۱۶۲۳) فیلسوف، ریاضیدان و فیزیکدان فرانسوی بود، طبق این آموزه گذشته و حال وسایلی برای رسیدن به افق فردا هستند. به عبارتی بر این اساس نباید در گذشته متوقف شد، بلکه بر اساس تجارت تاریخی گذشته باید آینده ای بهتر ایجاد کرد. (گنجینه مقالات، ۱/۱۳۶۸: ۷۰) با اینکه افشار عضو باشگاه ایران جوان بود، اما نشریه او لزوماً سخنگوی یک جریان خاص روشنفکری نبود. به تصریح خود افشار «این مجله با هیچ مقام، جمعیت و حزبی بستگی ندارد و یک نامه مستقل و آزاد است و برای انتشار کلیه افکاری که داخل در این مرام باشد و مخالف منافع مملکت و مخل امنیت عمومی هم نباشد، حاضر است. در حقیقت این مجله آئینه افکار عمومی خواهد بود.» (آینده، س ۱، ش ۱، ۱۳۰۴: ۱)

بنابراین افشار برخلاف برخی از روشنفکران زمانه خود، با عقلانیت و میانه روی و واقع گرایی، خواستار تحکیم مبانی تمدنی ایرانی بود و در این راستا، بر مذهب شیعه به مثابه یکی از مهمترین ارکان تمدن ایرانی در دوران اسلامی، تأکید می کرد. به همین دلیل تعریفی که از هویت ملی ارائه می داد، با بخش مهمی از تعاریف روشنفکران زمانه اش؛ تفاوت و تمایز داشت. نگاه او ریشه ای در واقعیات داشت، از رؤیاپردازی‌های آن زمان بین برخی روشنفکران کشور رایج بود^۲، به دور بود و همیشه به واقعیاتی که در تاریخ ایران گذشته بود، نظر می کرد. دیدگاه‌های او در مجله آینده منتشر می شدند و این نشریه آینه‌ای برای انعکاس نظریات برخی همفکران او هم به شمار می آمد.

۴- ارکان چهارگانه تمدن ایرانی

با اینکه نشریه آینده از دید عده ای مجله ای علمی، سیاسی و ادبی (ایران‌شهر، س ۳، ش ۱۱، ۱۳۰۴: ۳۴۵) شمرده می شد و برخی دیگر آن را سیاسی و اقتصادی (عنکبوت، س ۲، ش ۹، ۱۳۰۵: ۴۵۶-۴۵۷) می خواندند، اما واقعیت امر این است که این نشریه بیش از همه در اندیشه ترویج عناصر تمدنی ایران به ویژه در دوره اسلامی بود. همه کسانی که در این نشریه مطلب می نوشتند، به ویژه سیدحسن تقی زاده، سعید نفیسی، علی اکبر سیاسی، دکتر عیسی صدیق، محمدعلی فروغی و سیداحمد کسروی؛ هیچ گاه میراث تمدنی دوره ایران اسلامی را نادیده نمی گرفتند و برخلاف جریانی که مثلاً معتقد به پالایش زبان فارسی از لغات عربی بودند، بر این میراث تأکید می کردند.^۳

همه افراد یادشده بر تقویت و گسترش زبان فارسی به مثابه رکن اصلی وحدت ملی ایران تأکید می کردند. شخص افشار عناصر تمدنی ایران را مبتنی بر چهار رکن ارزیابی می کرد: نخست ایرانی بودن به این مفهوم که شخصی در جغرافیای ایران متولد شده باشد. دوم اشتراک مذهبی اکثریت مردم که در مذهب شیعه متجلی می شد. به عبارتی افشار معتقد بود که در دوره صفوی پراکندگی قومی کشور بعد از قرون متمادی برطرف گردید و ایرانیان به عنوان یک «ملت» به دنیای جدیدی

^۱. Blaise Pascal

^۲. به طور نمونه به یکی از این افراد یعنی ذبیح بهروز باید اشاره کنیم. بهروز که در اندیشه احیای عظمت تمدنی ایران باستان بود، چشم خود را بر حقایق تاریخی می بست و تصور میکرد اگر منکر حمله اسکندر مقدونی و یا چنگیزخان مغول به کشور شود، و یا اگر بر میراث دوره اسلامی ایران چشم ببندد و همه را تحقیر نماید، میتواند زمینه ای برای شکل گیری تمدن باستانی کشور ایجاد نماید. برای دیدگاه‌های او نک: (بهروز، ۱۳۳۱).

^۳. نماینده برجسته این دیدگاه ابوالقاسم آزاد مراغه‌ای بود که نثری عجیب و غریب و مجعول به کار می گرفت، نثری که برای نخبگان کشور هم نامأنوس بود. او این روش خویش را «عرب زدائی» نام مینهاد، روشی که با مخالفت تقی زاده، فروغی، وثوق الدوله، مشیرالدوله پیرنیا، ملک الشعراى بهار، مجتبی مینوی، عباس اقبال، سعید نفیسی و کثیری دیگر از نخبگان سیاسی و فرهنگی کشور مواجه شد. برای آشنایی با لغاتی که او ترویج میکرد بنگرید به: (آزاد مراغه ای، ۱۳۲۴)

که پا به عرصه گیتی نهاده بود، معرفی شدند. رکن سوم تمدن ایرانی که افشار به آن بهای فراوانی می‌داد، آداب و رسوم و مراسم و مناسک گوناگونی بود که ایرانیان را از غیرایرانیان متمایز می‌کرد، بخش اعظم این مناسک هم دینی بودند. رکن چهارم تمدن ایرانی عبارت بود از تاریخ مشترک. با توجه به این ارکان چهارگانه بود که افشار برخلاف برخی از روشنفکران زمانه خود؛ معتقد بود تجدید حیات ایران بدون در نظر گرفتن آنها ناممکن است. او افراد و جریان‌هایی را که این ارکان را نادیده می‌گرفتند، کسانی می‌دانست که ترقی ایران را در آینده با نگاهی ساده انگارانه ترویج می‌کنند و بدون توجه به این ارکان راه تندروری در پیش می‌گیرند. (آینده، س ۱، ش ۱، ۱۳۰۴: ۸)

در این بین اهمیت تاریخ مشترک به عنوان یکی از ستون‌های تمدن ایرانی به حدی بود که غلامرضا رشید یاسمی می‌نویسد تاریخ عبارت است از اشتراک عواطف، این اشتراک عواطف مردم را در غم و شادی و احساس لذت و درد جمعی با هم متحد می‌کند. از این طریق انسان‌ها نسبت به یکدیگر حس مسئولیت مشترک پیدا می‌کنند، در صورتی که جمعی نسبت به حوادث مشترک واکنش مشترک نشان دهد، روح ملی که قوام دهنده یک ملت است، شکل می‌گیرد. (همان، س ۲، ش ۹، ۱۳۰۶: ۶۳۰) پس رشید یاسمی که خود کرد بود، مثل محمود افشار به عنوان یکی از نویسندگان مجله آینده، همبستگی ملی را به مثابه رکن عظیم تمدنی ایران، نه در حذف تنوع فرهنگی کشور، بلکه در حس تعلق به تاریخ مشترک ایران ارزیابی می‌کرد.

۵- شروط امکان احیای تمدن ایرانی

۱- مسئله استقلال سیاسی

محمود افشار برای احیای تمدن ایرانی، شروطی را به عنوان امکان این موضوع مورد بحث قرار می‌داد. نخست اینکه او برای احیای میراث تمدنی ایران، به حفظ استقلال کشور اهمیت فراوان می‌داد. در این چارچوب برخلاف کسانی که به دنبال وقوع انقلاب بلشویکی و الغای امتیازات استعماری روسیه در ایران به قدرت نوظهور اتحاد شوروی به دیده منجی می‌نگریستند، افشار هشدار می‌داد که به دلایل ژئوپولیتیک ایران، سیاست روسیه شوروی تغییری نکرده و اگر فرصت پیدا کند بار دیگر قرارداد ۱۹۰۷ را احیاء خواهد کرد.^۱ (آینده، س ۱، ش ۱، ۱۳۰۴: ۱۴) نکته بسیار مهم در اندیشه‌های افشار این بود که نمی‌گفت باید با قدرت نوظهور شوروی قطع ارتباط کرد، بلکه توصیه می‌کرد تاریخ روابط دو کشور در دوره تزارها را باید سرلوحه هرگونه تصمیم‌گیری قرار داد و ضمن داشتن روابط مستحکم با این دولت جدید، به هوش بود که این دولت خطری برای اقتدار ملی ایران تولید نکند. (همان، ۱۵)

به نظر افشار وجود یک ایران ضعیف برای بریتانیا هم در اولویت برنامه ریزی‌ها قرار داشت، زیرا یک ایران قوی می‌تواند سیاست خارجی خود را بر پایه استقلال کشور طراحی کند و منافع ملی خود را بر صدر تصمیم‌گیری‌ها بنشانند. از سوی دیگر اگر دولت ایران قوی می‌شد، دو دولت خارجی قادر نبودند به سهولت برای زیرپا گذاشتن منافع آن با یکدیگر وارد گفتگو شوند و دو قدرت خارجی علیه مصالح کشور با هم سازش نمایند. (همان، س ۱، ش ۱، ۱۳۰۴: ۱۳-۱۵) واضح است که آن زمان هنوز شخصیتی به نام مورگنتا وجود نداشت تا افشار از وی نقل قول نماید، اما نحوه استدلال وی مشابهتی با دیدگاه‌های متفکر یادشده را به ذهن متبادر می‌کند. بر این اساس شرط مهم امکان استقرار تمدن ایرانی، در قدرت نهفته بود، زیرا با قدرت است که می‌توان استقلال و منافع ملی کشور را پاسداری کرد و تمدنی نوین برپا داشت. پس از نظر افشار وحدت ملی ایران با اتکاء بر دولتی مقتدر ممکن و میسر بود که مبتنی بر موازین سیاسی، اخلاقی و اجتماعی مردمی باشد که در این کشور ساکن هستند و در گذشته هم بر اساس همان موازین تمدن‌های گوناگون خود را برپا داشته بودند.

^۱ قرارداد ۱۹۰۷ بعد از انقلاب مشروطه بین روس و انگلیس منعقد شد و طبق آن دو قدرت جهانی ایران را دو منطقه نفوذ و یک منطقه بیطرف تقسیم کردند.

۲-۵- زبان فارسی محور استقرار تمدن ایرانی

بالتر به ارکان چهارگانه جغرافیائی، تاریخی، اجتماعی و مذهبی برپادارنده تمدن ایرانی از نظر افشار اشاره کردیم، اکنون باید به این مهم بپردازیم که محور اصلی همان ارکان چهارگانه هم از نظر او زبان و ادبیات فارسی بود. پس شرط دوم احیای تمدن ایرانی فراگیر شدن زبان فارسی به عنوان زبان معیار شناخته شد. افشار معتقد بود تمدن ایرانی احیاء نخواهد شد مگر اینکه محور آن عنصری باشد که فراتر از برخی اختلافات قومی و اجتماعی و مذهبی قرار داشته باشد، این عنصر که قوام دهنده پدیده‌ای به نام «ملت» است؛ چیزی جز زبان مشترک نیست. ایجاد تمدن مبتنی است بر وحدت ملی، و وحدت ملی هم با حس تعلق مشترک ممکن است، این حس مشترک با زبان فارسی قابل انتقال است. اهمیت موضوع در این بود که مردم باید یکدیگر را بفهمند، این فهمیدن جز از طریق مراودات اجتماعی ممکن نیست، بنیاد مراودات اجتماعی هم بر زبان ملی مبتنی است. اگر آحاد ملت از طریق زبان بتوانند با یکدیگر ارتباط برقرار نمایند، آنگاه می‌توانند همفکر و همصدا شوند. (همان، س ۴، ش ۳، ۱۳۳۸: ۱۶۴)

بدیهی است افشار معتقد نبود که باید گویش‌های محلی را برانداخت و تنوع زبانی را محدود نمود؛ بلکه او بر این باور بود که باید زبانی معیار و ملی وجود داشته باشد تا اختلافات گویشی و زبانی نتوانند مانعی برای وحدت ملی ایران به منظور نیل به استقرار یک تمدن جدید شوند. به دید او ابزار اجرائی گسترش زبان فارسی در سراسر کشور دو امر بود: مدرسه و راه آهن. در اینکه زبان عامل پیونددهنده آحاد مردم به یکدیگر است، تردیدی وجود ندارد؛ لیکن راه آهن برای سهولت مسافرت و اختلاط اجتماعی و نزدیک ساختن مردم به یکدیگر اهمیت فراوان داشت. تأکید بر زبان فارسی به حدی بود که رشید یاسمی که خود کرد بود، برای نشان دادن اهمیت موضوع، پژوهشی در باره این قوم انجام داد و اثبات کرد که گویش کردی ریشه در زبان فارسی باستان دارد. (رشید یاسمی، ۱۳۶۳: ۱۲۰) پس برخلاف کسانی که شعارهای نژادپرستانه را سرلوحه فعالیت‌های خود قرار داده بودند، افشار و همکارانش بر اساس واقعیات تاریخی دیدگاه‌های خود را مطرح می‌کردند.

به دید دکتر افشار، قلمرو تمدنی ایرانی، قلمروی فرهنگی بود و نه نژادی. در این دوره زمانی عده‌ای با تأکید بر ناسیونالیسم افراطی ترک و عرب و ایرانی، تلاش داشتند تا تفسیری نژادی از تاریخ این ملت‌ها ارائه نمایند.^۱ اما افشار این موضوع را رد می‌کرد (آینده، س ۲، ش ۸، ۱۳۰۶: ۵۶۰-۵۶۱)، او ایرانی را کلیه افرادی می‌دانست که در حوزه فرهنگی ایران قرار می‌گرفتند و این افراد حتی اگر اکنون در حوزه جغرافیائی ایران کنونی نباشند؛ باز هم ایرانی تلقی می‌شوند. به این شکل او افغان‌ها و تاجیک‌ها بعلاوه ارمنه و کردها را در حوزه تمدنی ایران زمین قرار می‌داد. در همین ارتباط از پارسیان هند سخن می‌گفت که با اینکه هزار سال است از سرزمین اصلی جدا افتاده‌اند، اما به لحاظ فرهنگی در قلمرو تمدنی ایران می‌گنجد. (همان، سال ۲، ش ۱۲، ۱۳۰۶: ۸۶۱-۸۶۲)

به منظور ایجاد آگاهی درباره موازین تمدنی ایران گذشته، افشار بر میراث فرهنگی کشور تأکید فراوان می‌نهاد. به همین دلیل از شکل‌گیری انجمن آثار ملی استقبال می‌کرد و توضیح می‌داد وظیفه این انجمن تولید علاقه مردم برای کنجکاوی درباره تمدن قدیم ایران است و اهتمام برای نگهداری صنایع گذشته کشور، به واقع انجمن ابزاری برای پاسداشت عناصر تمدنی ایران تلقی می‌شود. همچنین تأسیس موزه و ایجاد کتابخانه و حفظ منابع مکتوب کهن، به منظور شناخت میراث تمدنی ایران همیشه مورد حمایت افشار واقع می‌شد. (همان، س ۱، ش ۲، ۱۳۰۴: ۱۳۹-۱۴۰)

^۱ یکی از این افراد عبدالرحمن سیف آزاد بود. او به ویژه در نیمه دوم سلطنت رضاشاه تلاش می‌کرد تا ثابت کند ایرانیان از نظر نژادی به آلمانی‌ها نزدیکند و به این شکل می‌خواست پیوندی فرهنگی بین ایران و آلمان نازی برقرار نماید که به هیچ وجه موفق نشد و تلاش‌های او مورد استقبال هیچ سیاستمدار و روشنفکر خردمندی قرار نگرفت. سیف آزاد برای نشان دادن هم‌نژادی ایرانیان و نازیها، مراسم شرم آور کتابسوزان آنها را هم توجیه می‌کرد و می‌نوشت: «یکی از آداب و رسوم آریائزادان که عبارت از برافروختن آتش مقدس می‌باشد، در جشن ملیون سوسیالیست تجدید شده و دیری نمی‌گذرد که تمام رسوم کهن آریائزادان که همان عادت و آداب ایران باستان است، در سرزمین آلمان نمودار خواهد گشت.» (ایران باستان، س ۱، ش ۴۶، ۱۳۱۲: ۶)

۳-۵- استقرار دولت مقتدر

محمود افشار سومین شرط امکان احیای تمدن ایران را استقرار دولتی مقتدر می‌دانست. نکته مهمی که در دیدگاه‌های افشار برجسته بود، تمایز بین دولت مقتدر و حکومت استبدادی برای صیانت از وحدت ملی و تمدن ایرانی بود. در دوره‌ای که او زندگی می‌کرد، شخصیت‌هایی مثل علی اکبرخان داور، علی دشتی و مشفق کاظمی به نظریه حکومت استبدادی که مردم را به زور وادار به تمکین از موازین تجدّد نماید، روی آورده بودند. (نک: گفتگو، ش ۲، ۱۳۷۲) افشار در زمره معدود شخصیت‌های فرهنگی کشور بود که اقتدار دولت را با حکومت استبدادی خلط نمی‌کرد و می‌نوشت: «وجود یک دولت مقتدر نه مستبد، لازم است تا دشمنان بعضی هوس‌های خام در دل نداشته باشند. دولت باید وسایلی اخذ کند تا در طول زمان وحدت ملی ایران از حیث زبان و جهات دیگر فراهم شود تا تمامیت ارضی دچار مخاطره نشود.» (همان، س ۲، ش ۲۱-۲۰، ۱۳۰۶: ۵۶۳-۵۵۹) به عبارتی افشار معتقد بود با استبداد نمی‌توان تمدن ایجاد کرد، آنچه باعث شکل‌گیری تمدن ایرانی در دوره جدید خواهد شد، دولت مقتدری است که صیانت از تمامیت ارضی کشور و منافع ملی را سرلوحه برنامه‌های خود قرار دهد.

نکته بسیار مهم در اندیشه‌های محمود افشار این بود که برخلاف روح زمانه خود که عده‌ای از استبداد و دیکتاتوری دفاع می‌کردند، او معتقد بود بر اساس الزامات زمان، استقرار موازین تمدنی که بتواند پاسخ‌گوی نیازهای ایرانیان در قرن بیستم باشد، از راه گفتگوی آزاد و بالاتر ایجاد تشکل‌ها و احزاب سیاسی میسر است. (همان، س ۱، ش ۸، ۱۳۰۵: ۴۷۷-۴۸۰) این رویکردی جالب توجه بود که درست نقطه مقابل نظریات کسانی قرار داشت که استبداد فردی را عامل تجدید حیات ایران تلقی می‌کردند و در دوره مورد بحث گفتمان مسلط نسلی از روشنفکران و دیوانسالاران کشور بود.^۱

مفهوم دولت مقتدر در نظر افشار با آنچه استبداد خوانده می‌شود و بعدها در حکومت رضاشاه متجلی شد، تفاوت و تمایز داشت. او اقتدار را برای حفظ وحدت ملی کشور ضروری می‌شمرد، لیکن در عین حال معتقد بود این دولت نباید به سمت استبداد رأی سوق داده شود، زیرا حکومت مقتدر است که به وحدت ملی کشور کمک می‌کند و نه حکومت استبدادی. (آینده، س ۲، ش ۲۰-۲۱، ۱۳۰۶: ۵۶۳-۵۵۹) اقتدار مورد نظر افشار که می‌توانست زمینه‌های لازم برای احیای تمدنی ایران را فراهم آورد، ریشه در حکومت مشروطه داشت و او این نکته را به صریح‌ترین وجهی بیان کرد: «ما وجود حکومت مقتدر را برای ایجاد وحدت در جامعه ضروری می‌دانیم، اما به هیچ وجه حکومت مستبدانه موردنظر ما نیست، یعنی ما در سایه حکومت مقتدر مشروطه می‌توانیم به وحدت ملی در جامعه کمک نمائیم.» (همان، س ۲، ش ۸، ۱۳۰۶: ۵۶۶)

افشار بی‌نظمی‌های دوره بعد از مشروطه را مرتبط با این نظام و اندیشه سیاسی نمی‌دانست، زیرا در نظام مشروطه حکومت قانون و اقتدار دولت مورد توجه قرار می‌گیرد و نه بی‌نظمی و هرج و مرج و گریز از قانونگرایی. بنابراین غایت آمال او استقرار حکومتی مشروطه بود تا با ایجاد مرکزیت^۲ سیاسی و تمرکزگرایی^۳ اقتصادی بر بحران‌ها غلبه کند و مانع نابودی ارکان تمدنی ایران شود. به عبارتی به دید افشار پیش شرط هرگونه رشد و پیشرفت اجتماعی و اقتصادی و صیانت از استقلال سیاسی کشور برقراری امنیت است، امنیت شرط ضرور هرگونه تمدنی است زیرا تمدن‌ها در بحران و هرج و مرج

^۱. به طور مشخص میتوان به علی اکبرخان داور، علی دشتی، مرتضی خان مشفق کاظمی، عبدالله رازی و حتی کسانی مثل حسین کاظم زاده ایرانشهر اشاره کرد که کمترین توجهی به الزامات مدنی دنیای جدید نمی‌کردند. بالاتر اینکه شخصیت‌هایی مثل ملک الشعرای بهار هم به دنبال یک موسسولینی بودند تا ایران را در مسیر ترقی و تجدّد هدایت کند و میراث تمدنی ایران را احیاء نماید. (نک: بهار، ۱/۱۳۵۷: ۲۹)

^۲. Centralization

^۳. Concentration

شکل نمی‌گیرند. شرط دیگر این موضوع، همان وحدت ملی است که آن هم در سایه امنیت محقق می‌شود. (همان، س ۲، ش ۱۰، ۱۳۰۶، ۶۹۷-۶۹۳) کلیه این تمهیدات به قدرت دولت ختم می‌شود که حافظ منافع ملی است.

۴-۵- تعلیمات عمومی، اقتصاد ملی و تمدن

چهارمین شرط امکان احیای تمدن ایرانی، آموزش و پرورش بود. در فاصله زمانی جنگ اول جهانی به بعد، لزوم پرداختن به آموزش و پرورش و اهتمام برای تربیت نیروی انسانی به منظور تصدّی مناصب اداری و فرهنگی و سیاسی، سرلوحه کار برخی روشنفکران واقع شد. علت امر این بود که گفته می‌شد تلاش برای احیای تمدن ایرانی بدون وجود نیروی انسانی توانمند، راه به جایی نخواهد برد. به طور مثال سیّدحسن تقی زاده بر تعلیم و تعلّم عمومی تأکید بسیار می‌کرد و میگفت نه تمدن و نه تجدّد بدون فراگیر شدن تعلیم و تربیت عمومی، راه به جایی نخواهد برد. به همین دلیل بود که افزایش بودجه معارف را مبرم‌ترین نیاز کشور ارزیابی میکرد. (همان، س ۱، ش ۳، ۱۳۰۴: ۱۴۵-۱۵۵) دکتر عیسی صدیق اعلم هم بر این باور بود که هدف از تعلیم و تربیت باید این باشد که کشور را در مسیر ترقی و استقرار موازین تمدن هدایت نماید و در این راستا کشور به نیروهائی نیاز دارد تا بتوانند پیشگام باشند. (همان، س ۱، ش ۵، ۱۳۰۴، ۲۹۲-۲۹۳) همچنین حسن مشرف نفیسی معتقد بود آموزش و پرورش اجباری و عمومیت بخشیدن به آن برای ترقی و تعالی ایران ضرورت درجه نخست دارد و اگر در کشوری تعلیمات ابتدائی رواج داشته باشد، بهترین ضامن استقلال و آزادی کشور تأمین خواهد شد. (همان، س ۱، ش ۸، ۱۳۰۵: ۴۸۰-۴۸۹)

در کنار تعلیم و تربیت به مقوله اقتصاد ملی در ایجاد تمدن نوین ایرانی تأکید فراوان به عمل می‌آمد که به واقع شرط پنجم و بسیار مهمّ امکان احیای تمدن ایرانی بود. پیشگام این دیدگاه علی اکبرخان داور بود که در صفحه اول روزنامه خود به نام مرد آزاد، مینوشت: اول اقتصاد. افشار هم نوسازی اقتصادی را از شروط مبرم ایجاد تمدن جدید می‌دانست. او در مقاله‌ای با عنوان «رفع بحران اقتصادی ایران» هشدار می‌داد بیکاری، فقر عمومی و فزونی واردات بر صادرات از جمله موضوعات مهمّی هستند که تاکنون راه علاجی در خور توجه برای آنها پیشنهاد نشده است. (آینده، س ۲، ش ۱، ۱۳۰۵: ۷-۲۴) شخص افشار معتقد بود تنها راه ترقی و توسعه ایران، تأکید بر اقتصاد کشاورزی است. (همان، س ۱، ش ۱، ۱۳۰۴: ۱۵-۱۶)

در نشریه آینده مزیت‌های نسبی اقتصاد کشاورزی ایران معرفی می‌شد، یکی از این مزیت‌ها «ایجاد توتستان جهت پرورش کرم ابریشم» بود. به عبارتی شخص افشار یکی از مهمّترین منابع درآمد ارزی ایران را پرورش کرم ابریشم و تولید محصولات ابریشمی برای صادرات می‌دانست. (همان، س ۱، ش ۱، ۱۳۰۴: ۵۷-۵۹) همانطور که بالاتر آمد، تأکید اصلی بر ضرورت اقتصاد ملی به عنوان پایه تمدنی ایران نوین متعلّق به علی اکبر داور بود. اگر حفظ مصالح ملی مبتنی است بر قدرت ملی، این قدرت در اقتصاد ملی متجلی می‌شود. به عبارتی منافع کشور لزوماً با نیروی نظامی تأمین نمی‌شود، بلکه قدرت اقتصادی است که ضامن استقلال کشور خواهد بود. به همین دلیل داور نه تنها در روزنامه خود یعنی مرد آزاد بر این مهمّ بسیار تأکید می‌کرد، بلکه در نشریه آینده هم به این موضوع پرداخت. به دید داور پهناور بودن جغرافیائی ایران، فصول مرتّب و منظمّ کشور و آبهای جاری فصلی در کنار رودخانه‌های مهمّ مثل کارون، سفیدرود و زاینده رود، امکان رشد اقتصاد کشاورزی ایران را فراهم می‌آورد. از این طریق باید زمین‌های بایر را آباد کرد و این امر تنها به کوشش کشاورزان میسر است. داور صنعتی شدن کشاورزی ایران را از شروط لازم برای ایجاد اقتصاد ملی به منظور بنانهادن بنیاد تمدنی کشور ارزیابی می‌کرد. (همان، س ۲، ش ۱۰، ۱۳۰۵: ۶۹۳-۶۹۴)

افشار نیز رشد و پیشرفت اقتصادی را در قرن بیستم از الزامات احیای تمدن ایرانی می‌دانست، بر اهمّیت کشاورزی تأکید می‌نهاد و گسترش مناسبات اقتصادی خارجی را از شروط لازم این امر می‌دانست. او برخلاف گفتمان رسمی دوره خود که به طور کلی بر نقش بریتانیا بر اوضاع داخلی ایران بها می‌دادند، معتقد بود برای پیشرفت کشور باید باب صادرات

و واردات خارجی را گسترش داد و در این زمینه تجارت با روسیه در برابر بریتانیا منافع بیشتری برای کشور دارد، زیرا می‌توان کالاهای ایرانی و روسیه را با یکدیگر تهاتر کرد. (همان، س ۲، ش ۲، ۱۳۰۵: ۱۱۲-۱۱۵) این دیدگاه هیچ منافاتی با نقطه نظر دیگر او نداشت که توصیه می‌کرد باید هوشیار بود اتحاد شوروی هم همان سیاستهای توسعه طلبانه دوره تزارها را تعقیب می‌کند. به عبارتی افشار معتقد بود برای حفظ اساس موجودیت ایران، باید بر اساس منافع ملی کشور با قدرت‌های دیگر وارد گفتگو شد.

مقصود این است که افشار منافع و مصالح ملی ایران را بر هر امری ترجیح می‌داد، بنابراین واقعیات سیاسی و اقتصادی جهانی را از نظر دور نمی‌داشت و برخلاف کسانی که تصور می‌کردند به صرف تأکید بر فرهنگ ایرانی می‌توان شرط امکان احیای این تمدن را فراهم آورد، استدلال می‌کرد که شکل‌گیری اقتصاد ملی یکی از مهمترین لوازم شکل‌گیری این تمدن است. این دیدگاه واقع‌گرایانه شبیه دیدگاهی است که مورگنتا مورد تأکید قرار می‌داد.

بنابراین افشار احیای تمدن ایرانی را با صرف پرداختن به امور فرهنگی میسر و ممکن نمی‌دید، بلکه برای آموزش اقتصاد سیاسی پیشنهاد می‌کرد مدارس عالی اقتصادی راه اندازی شوند، نوسازی اقتصادی در صدر اولویت‌ها قرار گیرد و تجاری تربیت شوند تا بتوانند طبق الگوهای نوین بازرگانی راههای تزئید ثروت عمومی را مورد بررسی قرار دهند و به طور خاص برای گمرک‌های کشور به عنوان یکی از راه‌های کسب درآمد، برنامه‌ریزی مدون داشته باشند. (همان، س ۱، ش ۱، ۱۳۰۴: ۵-۱۰)

به همین دلیل بود که وقتی وزارت مالیه به ابتکار داور «مدرسه عالی تجارت» را تأسیس کرد، افشار از آن استقبال نمود، همانطور که وقتی عده‌ای تجار جمعیتی به نام «مجمع اقتصادی» تشکیل دادند؛ از این موضوع به عنوان یک اقدام صنفی تجلیل کرد. این جمعیت در راستای منافع ملی کشور لایحه انحصار قند و چای برای کسب بودجه لازم به منظور راه اندازی راه آهن سراسری به مجلس ارائه داد که به تصویب رسید. (همان) نکته دیگری که مورد تشویق افشار قرار گرفت، لایحه الغاء امتیازات اقتصادی برای بیگانگان و منع ورود کالاهای لوکس و تجملی بود، (همان) زیرا این امر مبانی اقتصادی لازم برای دفاع از مصالح کشور و ایجاد زمینه‌های فنی برای ایجاد تمدن نوین ایرانی را فراهم می‌آورد.

اهمیت اقتصاد به عنوان ابزار قدرت در استقرار موازین جدید تمدنی به حدی بود که افشار مقالاتی دیگر در این زمینه منتشر کرد. از جمله مقاله‌ای با عنوان «سیاست و اقتصاد» نوشت و رابطه این دو را برجسته کرد. او که خود تحصیلکرده علوم سیاسی در سوئیس بود، توضیح داد به دلیل ضرورت فوق بود که در مدارس علوم سیاسی اروپا، «مسائل اقتصادی و تجاری جزء قسمتهای مهم درس است.» (همان، س ۱، ش ۵، ۱۳۰۵: ۲۰-۲۲) نکته مهم این بود که افشار اعتقاد داشت نابسامانی‌های اجتماعی همه به دلیل رکود اقتصادی است، بنابراین تا بحران اقتصادی مطابق با اوضاع جغرافیایی و اقلیمی کشور حل و فصل نمی‌شد و تا استقرار اقتصاد ملی در دستور کار قرار نمی‌گرفت و نوسازی‌های ذریبط انجام نمی‌شد، امکان شکل‌گیری حیات تمدنی جدیدی برای ایرانیان غیرممکن بود. این امر میسر نبود مگر اینکه دولتی مرکزی و مقتدر برای هدایت امور در مجرای واقعی خود، به قدرت می‌رسید. (همان)

نتیجه‌گیری

دکتر محمود افشار یزدی در بین هم نسلان خود و به ویژه در بین نسل دوم روشنفکری ایران عصر مشروطه جایگاه خاصی داشت. در دوره‌ای که به دلیل هرج و مرج‌های ناشی از اشغال کشور در جنگ اول جهانی به بعد، عده‌ای از روشنفکران یا معتقد به همسوئی با منافع روس و انگلیس بودند و یا اینکه از الگوهای مثل آلمان نازی و ایتالیای دوره موسولینی تقلید می‌کردند، تلاش کرد اولاً ارکان اصلی هویت ایرانی را معرفی کند و ثانیاً با اتکاء به این ارکان راه برون رفت کشور از بن‌بست‌ها و احیای حوزه تمدنی ایران را سرلوحه کار قرار دهد. او به میراث مشروطه وفادار ماند، هرگز به سلطنت استبدادی فردی رضایت نداد و به جای اقتدار نظام مشروطه را سرلوحه مطالب خود قرار داد.

افشار شرط احیای تمدن ایرانی را در معرفی هویت ایرانی می‌دانست، هویتی که بر اساس تاریخ و جغرافیای مشترک، آداب و رسوم خاص ایرانیان و البته مذهب شیعه استوار بود. او معتقد بود می‌توان ایران را از بحران‌های متوالی خود با اتکاء به این مؤلفه‌ها رهایی بخشید و مبنای تمدن نوینی را فراهم ساخت. درست است که او از دولت مرکزی مقتدر دفاع می‌کرد، اما منظورش از اقتدار استقرار حکومت قانون بود و نه نظام سلطنت فردی. با اینکه بر نقش ارتش در ایجاد اقتدار دولت مرکزی حمایت می‌کرد، لیکن بر مقوله‌هایی مثل فرهنگ، آموزش و پرورش و از آن بالاتر اقتصاد ملی تأکید فراوانی می‌نمود.

او بر این باور بود که دولت مرکزی باید صیانت از منافع ملی ایران را سرلوحه برنامه‌های خود در مسائل داخلی و خارجی قرار دهد. برای این منظور به تاریخ مراجعه می‌کرد و بر اساس همان ارکان چهارگانه این موضوع را میسر می‌دید. افشار معتقد بود ایران برای اینکه بتواند استقلال و آزادی و موازین تمدنی خود را در جهان آن روزگار حفظ کند، راهی جز قدرتمند شدن ندارد، این قدرتمند شدن برخلاف تصورات برخی روشنفکران هم عصر او لزوماً نظامی نبود، بلکه اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی هم بود. بر این اساس اقتصاد ملی پشتوانه قدرت دولت مرکزی است، همانطور که زبان فارسی پشتوانه وحدت ملی و مذهب شیعه پشتوانه هویت ملی کشور به ویژه در دوران اسلامی است. او برخلاف برخی دیگر از روشنفکران زمان خود، راه احیای میراث تمدنی ایران را در بی‌اعتنائی به مذهب نمی‌دانست، بلکه معتقد بود مذهب شیعه یکی از بزرگترین پشتوانه‌های وحدت ملی و البته تمدن ایرانی است.

به دید افشار اگر قرار بود در ایران موازین نوین تمدنی شکل گیرد، این امر جز از راه وحدت ملی تمام آحاد کشور امکان پذیر نبود. وحدت ملی در نظر او این نبود که همه مردم و کلیه قومیت‌ها و فرهنگ‌ها و خرده فرهنگ‌ها، سنن خود را رها نمایند و با زور وادار به تمکین از فرامین شوند؛ بلکه مراد او از وحدت ملی، همبستگی باطنی و عاطفی مردم با یکدیگر بود. در این صورت بود که مفهوم ملت معنای محصلی پیدا می‌کرد و ملت، دولت را نماینده خویش می‌دانست. همبستگی ملی که شرط ضرور استقرار تمدن جدید ایرانی بود، با اتکاء به مقولاتی که هویت ملی را رقم میزد امکان پذیر بود. به این شکل بود که مردم خویشتن را در رنج و شادی هم شریک می‌دانستند و از طریق وفاق اجتماعی می‌توانستند کلیه بحران‌ها را از سر بگذرانند و به مثابه تنی واحد، در جهان آن روزگار موازین تمدنی خود را مستقر نمایند. برای نشان دادن این موضوع افشار از سنن تاریخی و موارث قومی و یادمانده‌های گذشته کمک می‌گرفت. به این شکل در نظر او ملتی که از نظر اقتصادی پیشرفت قابل ملاحظه‌ای داشته باشد و با اتکاء به دولتی که نماینده او در عرصه‌های جهانی است بتواند منافع خود را پاس دارد و مصالح جمعی را بر خواسته‌های فردی ترجیح دهد؛ قادر خواهد بود به اقتضای زمان تمدن نوینی را به بشریت معرفی نماید. از نظر افشار با توجه به جمیع جهات چنین چیزی ممکن بود، مشروط به اینکه زمینه‌های لازم آن را که در این مقاله توضیح دادیم، فراهم نمایند.

منابع

- آشوری، داریوش (۱۳۷۵)، فرهنگ سیاسی، تهران: مروارید.
- اتابکی، تورج (۱۳۸۵)، *تجدد/مرانه*، ترجمه مهدی حقیقت خواه، تهران: ققنوس.
- *اسنادی از مطبوعات و احزاب دوره ی رضاشاه* (۱۳۸۰)، تهیه و تنظیم خدمات اطلاع رسانی دفتر رئیس جمهور، تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- افشار، محمود (۱۳۰۴)، «آغازنامه»، *آینده*، سال اول، شماره ۱.
- (۱۳۰۵)، «رقابت روس و انگلیس در ایران»، *آینده*، سال دوم، شماره ۳.
- (۱۳۰۶)، «مسئله ملیت وحدت ملی ایران»، *آینده*، سال دوم، شماره ۸.
- (۱۳۰۶)، «سیاست ایران»، *آینده*، سال دوم، شماره ۱۰.

- (۱۳۵۳)، گفتار ادبی، تهران: موقوفات افشار.
- (۱۳۶۸)، گنجینه مقالات، تهران: موقوفات افشار.
- (۱۳۲۳)، «مقدمه دوره سوم آینده»، آینده، دوره سوم.
- (۱۳۳۸)، «زبان و ادبیات فارسی از نظر سیاسی»، آینده، سال چهارم، شماره ۳.
- آزاد مراغه ای، ابوالقاسم (۱۳۲۴)، *الفبای آسان*، تهران: بی نا.
- برقی، محمد باقر (۱۳۷۳)، *سخنوران نامی معاصر ایران*، قم: خرم.
- بهار، ملک الشعرا (۱۳۵۷)، *تاریخ احزاب سیاسی ایران*، ج ۱، تهران: کتاب های جیبی.
- بهروز، ذبیح (۱۳۳۱)، *تقویم و تاریخ در ایران از ظهور زرتشت تا رصد خیام*، گردآوری محمد مقدم، تهران: انجمن ایرانویج.
- بیات، کاوه (۱۳۷۲)، «اندیشه سیاسی داور و تأسیس دولت مدرن در ایران»، *نشریه گفتگو*، دی ۱۳۷۲، ش ۲.
- تقی زاده، سید حسن (۱۳۰۴)، «مقدمات آینده روشن»، *مجله آینده*، س ۱، شماره ۱.
- خاضع، اردشیر (۱۳۴۱)، *ترجمه سخنوران*، حیدرآباد کن: انتشارات خاضع.
- رشید یاسمی، غلامرضا (۱۳۰۶)، «ادبیات ملی»، *آینده*، ش ۹.
- رشیدیاسمی، غلامرضا (۱۳۶۳)، *کرد و پیوستگی تاریخی و نژادی او*، تهران: امیر کبیر.
- عبدالمهی، عباس (۱۳۷۵)، «جامعه شناسی بحران هویت»، *نامه انجمن جامعه شناسی*، س ۱، شماره اول.
- فتوحی یزدی، عباس (۱۳۷۳)، *تذکره شعرای یزد*، یزد: انتشارات یزد.
- یوسفی، علی (۱۳۷۲)، *رضایت سیاسی در مشهد و عوامل موثر بر آن*، مشهد: انتشارات خراسان.

نشریات:

- *ایران‌شهر* (۱۳۰۴)، س ۲ و ۳، ش ۱۱.
- *آینده* (۱۳۰۴)، س ۱، ش ۱.
- (۱۳۰۴)، س ۱، ش ۲.
- (۱۳۰۴)، س ۱، ش ۳.
- (۱۳۰۴)، س ۱، ش ۴.
- (۱۳۰۴)، س ۱، ش ۵.
- (۱۳۰۴)، س ۱، ش ۶.
- (۱۳۰۵)، س ۲، ش ۱.
- (۱۳۰۵)، س ۲، ش ۲.
- (۱۳۰۵)، س ۲، ش ۳.
- (۱۳۰۵)، س ۲، ش ۴.
- (۱۳۰۵)، س ۲، ش ۵.
- (۱۳۰۵)، س ۲، ش ۶.
- (۱۳۰۵)، س ۲، ش ۷.
- (۱۳۰۵)، س ۲، ش ۸.
- (۱۳۰۵)، س ۲، ش ۹.
- (۱۳۰۵)، س ۲، ش ۱۰.

- - (۱۳۰۵)، س ۲، ۱۱.
- - (۱۳۰۵)، س ۲، ۱۲.
- - (۱۳۰۶)، س ۳، ۶.
- - (۱۳۰۶)، س ۳، ۷.
- - (۱۳۰۶)، س ۳، ۸.
- - (۱۳۰۶)، س ۳، ۹.
- - (۱۳۰۶)، س ۳، ۱۰.
- - (۱۳۰۶)، س ۳، ۱۱.
- - (۱۳۰۶)، س ۲، ۱۰.
- - (۱۳۰۶)، س ۲، ۸.
- - (۱۳۰۵)، س ۱، ۸.
- - (۱۳۰۶)، س ۲، ۲۰.
- - (۱۳۰۶)، س ۲، ۲۱.
- - (۱۳۰۴)، س ۱، ۱.
- - (۱۳۰۶)، س ۲، ۱۲.
- - (۱۳۰۶)، س ۲، ۸.
- - (۱۳۰۶)، س ۲، ۹.
- - (۱۳۰۵)، س ۱، ۵.
- - (۱۳۰۵)، س ۲، ۲.
- - (۱۳۰۵)، س ۲، ۱۰.
- - (۱۳۰۵)، س ۲، ۱.
- - (۱۳۰۵)، س ۱، ۸.
- - (۱۳۰۵)، س ۱، ۵.
- - (۱۳۰۴)، س ۱، ۳.
- - عنکبوت، (۱۳۰۵)، س ۲، ۹.

References

- Ashouri, Darius. (1996), *farhang e saysi*, Murvarid, Tehran
- Atabki, Toraj. (2006), *Tajudad e amrany*, translation Medhi Haqaqet Khah, Tehran, Quqnu.
- Afshar, Mahmood. (1925), “Aghaz nameh” *Āyandeh*, 1st year vol 1.
- (1926), the rivalry of Russia and British iniran, *Āyandeh* 2nd year, vol. 3
- (1927), the problem of nationality and unity of nation in iran, *Āyandeh*, 2nd year, vol. 8.
- (1927), *Politics of Iran*, *Āyandeh*, 2nd year, vol.10.
- (1974), the literary discourse, Tehran, Moqufat Afshar.
- (1944), an introduction to 3rd round of *Āyandeh*, *Āyandeh* 3rd round.

..... (1959), Persian language and literature from political point of view, Āyandeh, 4th year, vol.3

Azad Maraghy ae, Abol qasim. (1945), Alaf bay e asan, Tehran, without date.

Burkaie, Mohammad Baqir. (1993), Sukhanwaran nami masir Iran. Qom. Khoram.

Bahar, Malik e shura. (1978), Tahreek e ehazab saysi Iran, vol.1 1, Tehran: kitab hay jebi.

Behroz, zabehe.(1952), Takveem w Tareekh dar iran az zahoor zrtoshat ta rasad e khyam, Girdavari Mohammad maqudam, Tehran, Anjuman iranveg.

Bayat, kaveh. (1993), indeshay saysi davar w tasees dolat modern dar Iran, guftagu publishers, dec -1993, vol.2.

Taqi zadeh, Syed Hassan. (1925), an introduction to feature, Āyandeh, 1st year, vol.1

Khazy, Ardsheer. (1962), translation Sukhanwaran, Hyderabad dakan, khazy publisher.

Morgenthau, Hans. J. (1967), Politics among Nations, NY, Alfred A. Knopf.

Rasheed yasemi, Ghulam Raza. (1927), NL National literature, Āyandeh, vol.9

Rasheed yasemi, Ghulam Raza. (1984), Kurd w pewvastghi tareekhi w najadi oo, Tehran, Ameer Kabir.

Abdullahi, Abbas. (1996), sociology of identity crisis, Namy Anjuman jamy shanasi, 1st year, vol. 1.

Fatohi Yazdi, Abbas. (1994), Tazkerh sohrai Yazd, Yazd, Yazd publisher.

Yousafi, Ali. (1993) Razyat saysi dar Mashad w awamil mosar bar aan, Mashad, khursan publisher.

News papers.

Wong, Benjamin. (2000), "Hans Morgenthau's Anti-Machiavellianism", Journal of International Studies, Vol. 29, No. 2.

Īrānšahr. (1925)2nd & 3rd year, vol.11

Āyandeh. (1925)1st year, vol.1

..... (1925)1st year, vol. 2.

..... (1925)1st year, vol. 3.

..... (1925)1st year, vol.4.

..... (1925)1st year, vol.5.

..... (1925)1st year, vol.6.

..... (1926)2nd year, vol.1.

..... (1926)2nd year, vol. 2.

..... (1926)2nd year, vol.3.

..... (1926)2nd year, vol.4

..... (1926)2nd year, vol.5.

..... (1926)2nd year, vol.6.

..... (1926)2nd year, vol.7.

..... (1926)2nd year, vol.8.

..... (1926)2nd year, vol.9.

..... (1926)2nd year, vol.10.

..... (1926)2nd year, vol.11.

..... (1927)3rd year, vol.6

..... (1927)3rd year, vol.7.

..... (1927)3rd year, vol.8.

..... (1927)3rd year, vol.9.

..... (1927)3rd year, vol.10.

..... (1927)3rd year, vol.11.

- (1927)2nd year, vol.8
..... (1926)1st year, vol.8.
..... (1927)2nd year, vol.20.
..... (1927)2nd year, vol.21.
..... (1925)1st year, vol.1.
..... (1927)2nd year, vol.12.
..... (1927)2nd year, vol.8.
..... (1927)2nd year, vol.9.
..... (1926)1st year, vol.5.
..... (1926)2nd year, vol.2.
..... (1926)2nd year, vol.10.
..... (1926)2nd year, vol.1.
..... (1926)1st year, vol.8.
..... (1926)1st year, vol.5.
..... (1925)1st year, vol.3.
Ankabot, (1926)2nd year, vol.9.